

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการประชุมสมัชชาอนามัยโลกสมัยที่ 30 เมื่อ พ.ศ. 2518 ได้เสนอแนะว่าการแก้ไข ปัญหาสุขภาพของประชากรโลกควรจะใช้การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานเป็นมาตรการสำคัญ ในปี พ.ศ.2520 สมัชชาอนามัยโลกจึงได้มีมติให้ตั้งเป้าหมายทางสังคมไว้ว่า “สุขภาพดีถ้วนหน้าในปี 2543” หรือ “Health for All by the Year 2000” และผลการประชุมระหว่างองค์การอนามัยโลก และองค์การยูนิเซฟในเรื่องงานสาธารณสุขมูลฐานที่เมืองอัลมา-อตา ประเทศรัสเซีย ในปี พ.ศ. 2521 ได้มีข้อตกลงว่าการสาธารณสุขมูลฐานหรือ Primary Health Care เป็นกลวิธีหลักในการบรรลุ เป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้าและเรียกร้องให้ทุกชาติสนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐานอย่างจริงจังและ ต่อเนื่อง ประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การอนามัยโลกก็ได้ดำเนินการโดยสนับสนุนการ สาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care) เป็นกลวิธีสำคัญที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมาย (กระทรวง สาธารณสุข, 2535: 3)

ประเทศไทยได้เริ่มนำงานสาธารณสุขมูลฐานมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนางานสาธารณสุขตั้งแต่ แผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 – พ.ศ.2524) สำหรับกลวิธีของงานสาธารณสุข มูลฐานคือเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถคิดแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นงานสาธารณสุขมูลฐานยังก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างระบบบริการสาธารณสุขของ ประเทศกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม โดยมีระบบบริการสาธารณสุขเป็นแกนกลาง (ไพจิตร ปวะบุตร, 2537: 4) สำหรับกลไกในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในประเทศไทย ได้นำเอา ระบบอาสาสมัครสาธารณสุขมาใช้ซึ่งในแผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 4 - ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2534) กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายเร่งรัดคัดเลือกและจัดการอบรมอาสาสมัครสาธารณสุข สองประเภท คือ ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขทั้งสองประเภทมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน เป็นแกนนำที่สำคัญช่วยชักจูงและก่อให้เกิดความร่วมมือจากชุมชนในการแก้ปัญหาสาธารณสุขของ หมู่บ้าน (อมร นนทสุต, 2525: 6) และต่อมาในแผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ได้ยกระดับ ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทั้งหมด เพื่อให้เกิด เอกภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในชุมชนเพิ่มขึ้นสำหรับบทบาทและ หน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน คือ ให้คำแนะนำเพิ่มความรู้อันสุขภาพแก่ประชาชน

คอยประสานงานรับข่าวสารทางด้านสุขภาพจากเจ้าหน้าที่ไปเผยแพร่ต่อประชาชนและแจ้งข่าวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านสุขภาพในหมู่บ้านแก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้นให้กับประชาชนในหมู่บ้าน เฝ้าระวังและป้องกันโรคที่เป็นปัญหาสาธารณสุขในหมู่บ้านสนับสนุนการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนให้เป็นศูนย์กลางการดำเนินงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทร่วมกับหมู่บ้านในการค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหาวางแผนแก้ไขปัญหาสาธารณสุขที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านและร่วมกับหมู่บ้านในการดำเนินการแก้ไขปัญหามาตามแผนงานโครงการ ตลอดจนสามารถประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐานทั้ง 14 องค์ประกอบ ดังนั้นประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในหมู่บ้าน ให้มีสุขภาพดีครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา

การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลาได้เริ่มดำเนินการคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและฝึกอบรมให้ความรู้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 ปัจจุบันอำเภอสังขละบุรีมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 1,056 คน (ทะเบียนข้อมูลพื้นฐานของอำเภอสังขละบุรี พ.ศ. 2554) กระจายครอบคลุมครบทุกตำบลในอำเภอสังขละบุรี มีบทบาทในการปฏิบัติงานช่วยเหลือให้การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้านประสบความสำเร็จและส่งผลดีต่อสุขภาพของประชาชนสำหรับปัญหาและอุปสรรคที่พบในการดำเนินงานมีดังนี้ 1) การคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นอาสาสมัครประจำหมู่บ้านไม่ได้คัดเลือกแบบสังคัมมิติ 2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไม่มีเวลาในการปฏิบัติงานและเข้าร่วมทำกิจกรรมน้อยลง 3) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไม่มีความรู้และทักษะในการเขียนแผนงานโครงการแก้ไขปัญหาในชุมชน 4) การปฏิบัติงานและกิจกรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนไม่ต่อเนื่องและน้อยลงศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนบางแห่งไม่มีการดำเนินงาน 5) การนิเทศติดตามสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ขาดความต่อเนื่อง 6) การปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านยังปฏิบัติงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขขาดความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติด้วยตนเอง 7) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีการปฏิบัติงานหลายบทบาท (บันทึกการประชุมของคณะกรรมการบริหารชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอำเภอสังขละบุรี 2553, ครั้งที่ 10/2553) จากสภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นประกอบกับการดำเนินงานสาธารณสุขในหมู่บ้านอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขในหมู่บ้านให้ประสบผลสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายดังนั้นศักยภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงมีความสำคัญมากในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของหมู่บ้านได้ ผู้วิจัยเป็นผู้รับผิดชอบงานสาธารณสุขภาคประชาชนมีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลการ

ปฏิบัติงานและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอสังขละ ให้ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา จำนวน 76 หมู่บ้าน 3 ชุมชน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การนับถือศาสนา ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ สถานภาพการสมรส การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในชุมชน ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และรายได้ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
2. ความรู้ตามหลักสูตรของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
3. ทักษะต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
4. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย

1. การเป็นผู้แจ้งข่าวสารสาธารณสุขแก่เพื่อนบ้าน
2. การเป็นผู้รับข่าวสารในหมู่บ้านแจ้งแก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

3. การเป็นผู้ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชน และชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วม
พัฒนางานสาธารณสุข

4. การให้บริการช่วยเหลือรักษาพยาบาลเบื้องต้น

5. การให้การสนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน

6. การเป็นแกนกลางในการประสานงานสาธารณสุขและงานส่วนรวมอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

7. การสำรวจปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกับคณะทำงานสาธารณสุข

ภาคประชาชนและประเมินผลการดำเนินงาน

ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

(Independent Variables)

ตัวแปรตาม

(Dependent Variables)

1. ปัจจัยส่วนบุคคล

- 1.1 เพศ
- 1.2 อายุ
- 1.3 การนับถือศาสนา
- 1.4 ระดับการศึกษา
- 1.5 การประกอบอาชีพ
- 1.6 สถานภาพการสมรส
- 1.7 การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในชุมชน
- 1.8 ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน
- 1.9 รายได้

**2. ความรู้ตามหลักสูตรของอาสาสมัครสาธารณสุข
ประจำหมู่บ้าน**

**3. ทศนคติต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน**

**4. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงานของ
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน**

**ผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย**

1. การเป็นผู้แจ้งข่าวสารสาธารณสุขแก่เพื่อนบ้าน
2. การเป็นผู้รับข่าวสารในหมู่บ้านแจ้งแก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
3. การเป็นผู้ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนและชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมพัฒนางานสาธารณสุข
4. การให้บริการช่วยเหลือรักษาพยาบาลเบื้องต้น
5. การสนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน
6. การเป็นแกนกลางในการประสานงานสาธารณสุขและงานส่วนรวมอื่น ๆ ในหมู่บ้าน
7. การสำรวจปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไข้ปัญหา

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การนับถือศาสนา ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ สถานภาพการสมรส การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในชุมชน ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และรายได้ มีความสัมพันธ์กับระดับผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา
2. ระดับความรู้ตามหลักสูตรมีความสัมพันธ์กับระดับผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา
3. ระดับทัศนคติต่อการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์กับระดับผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา
4. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์กับระดับผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ใช้ชื่อย่อว่า “อสม.” หมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากหมู่บ้านหรือชุมชนและผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมมาตรฐานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบัตรประจำตัวหรือหนังสือรับรองการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และปฏิบัติหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
2. การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้าน หมายถึง ตำแหน่งอื่น ๆ ที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ดำรงอยู่นอกเหนือจากตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาพัฒนาชุมชน สมาชิกกลุ่มสตรี เป็นต้น

3. ระยะเวลาในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมายถึง ระยะเวลาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตั้งแต่เริ่มปฏิบัติงาน จนถึงปัจจุบัน

4. ความรู้ตามหลักสูตรของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตามมาตรฐานหลักสูตรการฝึกอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

5. ทักษะต่อการปฏิบัติงาน หมายถึง ความรู้สึกรู้สีกหรือความคิดเห็นของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่มีต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

6. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงาน หมายถึง ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจและสนับสนุนต่อผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ในด้านต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือของประชาชน การสนับสนุนขององค์กรในชุมชน การสนับสนุนจากเพื่อนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การติดตาม เยี่ยม นิเทศงานจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข สวัสดิการที่รัฐจัดสรรให้ การฝึกอบรมตามหลักสูตรอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และการสนับสนุนงบประมาณในการปฏิบัติงาน

7. ผลระดับการปฏิบัติงาน หมายถึง ผลการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แบ่งได้ 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

นำผลที่ได้จากการวิจัยไปวางแผนพัฒนาศักยภาพการในปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา